

Augustdorfas ciema vēsture

Izvilkumi

Otrā Pasaules kara beigās, Vācijā atrodas apmēram 7 miljonu arzemnieku. Tos varēja iedalīt 6 ļoti dažādās grupās : karagūstekņi, piespiedu strādnieki, brīvprātīgie strādnieki, bēgļi (krievi baltieši, poļi), baltieši, kas bija brīvprātīgi cīnījušies vācu pusē un Jugoslavijas karalim uzticīgie partizāni.

Vienā no Sabiedroto konferencē pirms kara beigām, Staļins panāca no Rūsvelta solījumu, ka visus padomju pilsoņus repatriēs. 1943. gada novembrī Atlantic City pilsētā 44 valstis dibināja ta saukto UNRRA (United Nations Relief and Rehabilitation Administration). Pēc Apvienoto Nāciju Organizācijas dibināšanas, tā pārņēma UNRRA kā palīdzības organizāciju bēgļiem un deportētiem.

Lai labāk saprastu kontekstu par Sennes karaspēka apmācības laukumu ir nepieciešams atzīmēt, ka pie tā piederēja Staumühles un Eselsheides (Stuckenbrock)nometnes, kur bija ieslodzīti krievu gūstekņi. Eselsheide bija lazaretis nometne. 1937. gadā paplašinot Sennes nometni, pie Augustdorfas uzbūvēja jaunu nometni, ko nosauca par "Nordlager". Šeit novietoja rezerves bataljonu. Šīs nometnes ietilpības spējas, kas pirms kara aptvera apmēram 1 000 vīru, pastāvīgi paplašināja. Kara beigās tā saniedza vienu divīziju, t. i. 16 000 vīru, to starpā arī 1 (viena) Waffen-SS papildinājuma vienība. Attiecīgā SS-divīzija, kas atradās kara laukā, bija novietojusi pēdējā kara gada laikā šī pulka gādībā savus markitantes (ēdnīcu) krājumus, kas savukārt tās novietoja Lopshornas pilī. Krājums saturēja lielu vairumu vīna un spirtotu dzērienu.

Pēc kara beigām, UNRRA savu darbību Vācijas sāka savācot, reģistrējot un novietojot nometnēs visus vācu teritorijā esošos arzemniekus (Displaced Persons). Viena no šīm nometnēm (Displaced Persons Assembly Center) bija nupat atbrīvotais "Nordlager". To nosauca par "Ausländerlager Augustdorf – Ārzemnieku nometne Augustdorfa" un kā DP nometni nr. 7. Pie nometnes piederēja arī Detmoldas, Hiddessenas un Blombergas nometnes, kuras ar laiku likvidēja. Blombergas nometni tikai tad, kad to nodeva vācu pārvaldībā. Vispirms uz Augustdorfu pārvietoja lielu poļu grupu kā arī mazākas jugoslāvu un citu Austrum un Dienvideiropas tautības grupas.

UNRRA atsūtītais aprūpēšanas personāls šādam uzdevumam ne pavisam nebija ne apmācīts, ne sagatavots. Pilnīgi iztrūka zināšanas par nometņu iedzīvotāju izcelsmes zemēm. Militārā pārvalde savukārt paziņoja, ka nometņu iemītnieki nedrīkst strādāt priekš vāciešiem. Aizliegumu vēlāk atcēla, katrs varēja brīvi lemt vai viņš vēlējās strādāt vai nē. Tā kā nepastāvēja vajadzība pelnīt savu iztiku, ļoti maz s skaits strādāja, it sevišķi tāpēc, ka daļa peļņas bija jānodod. UNRRA un IRO piecus gadus apgādāja nometņu iedzīvotājus ar pārtiku un apģērbu, bet nekādā veidā ar darbu vai jēdzīgu nodarbošanos.

Daudz jaunu cilvēku apprecējās, daži tikai šķietami, dzima bērni, arvien vairāk, kad UNRRA piegādāja tik kvalitatīvu zīdaiņu barību, kādu šajā zemē tajos laikos nepazina un pie tam tik lielos vairumos, ka nekaitējo zīdaiņu aprūpei, lielu daļu iztirgoja melnā tirgū. Melnam tirgum vēl bija cits avots. Angļiem bez nometņu aprūpes bija uzdots otrs pienākums : tā sauktais *timber control*, t.i. kontrole pār Vācijas mežu izciršanu. Dažs labs koka gabals atrad a ceļu uz

melno tirgu. Skaidrs, ka UNRRA un IRO radītie apstākļi nometnēs veidoja augsni noziedzībai. Kā jau minēts, melnais tirgus saprotams arī uzplauka ārpus nometnēm. Viss bija dabūjams, tēja, kafija, tualetes piederumi, sviests, lietas, kuras Vācijas pēckara veikalos veltīgi meklēja, bet galvenokārt cigaretes, prece, kuru varēja mainīt pret visu ko, ar kuru visu varēja samaksāt. Uzbrukumi tipat kā piederēja pie dienas kārtības. Pirms pāris gadiem Detmoldā mirušais skroderis Gustavs Bote tika sveikā cauri vienam no šādiem uzbrukumiem, bet mūžam neaizmīrsa : kā nekā viņš pārnāca no kādām bērēm mājās bez sava uzvalka.

Baltu lielāko grupu veidoja latvieši, apmēram 300 cilvēku. Īsā laikā viņi bija pratuši ielikt svarīgākos nometnes posteņos savus ļaudis, gan komandanta sekretariātā, gan aprūpes daļā, gan nometnes pārvaldē. Viņiem bija sava avīze, savs teātris, kas uzstājās arī citās nometnēs. Viņi arī organizēja kooperatīva veida ēdnīcu un nometnes veikalus. Nodibinājās arī latviešu ģimnāzija ko vadīja direktors Dreimanis no Rīgas, tā kā apmēram 16 skolēni bez grūtībām varēja turpināt izglītību vietējās augstskolās.

Nometnes vadītājs, kāds angļu virsnieks, uzstādīja lielu sienas tāfeli, uz kuras atzīmēja nometnes iedzīvotāju vairumu, lai gan acīmredzot īsto skaitli nekad nezināja. Tā kā nevar izslēgt, ka iedzīvotāju faktiskais skaits pārsniedza uz papīra uzdoto skaitli. Cik necik stingra kontrole būtu pierādījusi, ka nometnē uzturējās vesela grupa jaunu cilvēku, kas nekad nebija ne iesaukti, ne deportēti. Tie bija ogļračī no Rūras apgabala, kuru tēvi bija izceļojuši un vēl pārvaldīja poļu valodu. Atsevišķās tautību grupas sapulcināja, ievēlot grupu vadītājus, vīrus, kuriem bija savu tautiešu un arī angļu uzticība. Pēdējie viņus algoja.

Grupu vadītāji ierīkoja savus birojus un sastādīja savu tautiešu sarakstus. Bet arī uz šiem sarakstiem, ar dažiem izņēmumiem, nevarēja paļauties.

Šos ļaudis izvietoja pēc ģimeņu sastāva, katrai ģimenei pa istabai, ļoti lielām ģimenēm piešķīra vienu istabu. Medicīnisko aprūpi veica ārsti, kas paši dzīvoja nometnē. Pastāvēja arī ambulance un lazarete viegli slimiem.

Katrai tautībai bija savi garīdznieki.

Kad angļi ieveroja, ka starptautiskās bēgļu organizācijas nestrādāja kā bija sagaidīts, viņi DP nometnes pakļāva britu zonas miliārai vadībai. Pateicoties šim noteikumam, apstākļi britu zonas DP nometnēsmanāmi uzlabojās. 1947. gadā nometnes vadību pārņēma britu seržants, Mr. Young, kam kara laikā bijis majora grāds un kam bija vajadzīgas spējas nometnes vadīšanai. Viņa priekšniecība atradās Diseldorfā (Düsseldorf). Līdzās Wierteka sameklētai nometnes poļu sardzei Young's vēl piesaistīja 9 vācu policistus, kas viņam bija personīgi pakļauti.

Britu militārā valdība atstāja IRO, UNRRA pēcteces ziņā tikai izceļošanas kārtošānu.

Izceļošana bija ievadīta kopš 1946. gada. Izceļošanas dokumentu iegāde radīja lielākas grūtības nekā bija paredzēts. Personāldatu pārbaude bija iespējama tikai cik to pieļāva iesaukto darba dokumenti. Sākot ar 1947. gadu bija iespējams dabūt no Polijas kristību apliecības.

Nepatīkamu parsteigumu radīja rinda jugoslāvu. Pārbaudot biogrāfiskos datus, balstoties uz kādu kaut kur sadabūtu kartotēku, izradījās, ka daļa no viņiem dzīvoja nometnē zem cita vārda.

Bija arī pretēji gadījumi, kad uzdotā laulība, kas īstenībā nepastāvēja, jo sieviete meģināja glābties no krievu rapatriācijas komisijas, bija jāatsauc ar lielu papīru lērumu.

Citas grūtības radās tādēļ, ka daudz poļu bija analfabēti, bet iecēļošas zemes pieprasīja lasīšanas un rakstīšanas māku, ka arī pamatzināšanas par savu valsti. Tāpēc bija jāorganizē kursi, kas pasniedza visnepieciešamākās skolnieciskās zināšanas.

Izceļošanas dokumentos bija arī jāuzrāda veselības apliecība, ar vārdu sakot, bija skaidrs, ka ka daļai nometnēs dzīvojošiem deportētiem bija jāpaliek Vācijā.

Tikai dažas piezīmes par izceļošanu :

Pārsvarā poļi izceļoja uz ASV un Kanādu, arī uz Austrāliju un atrada darbu lauksaimniecībā un raktuvēs. Igauni lielāko tiesu izceļoja uz Kanādu, kur viņi kā mežstrādnieki pelnīja tik labi, ka tikai pēc pusotra gada varēja jau izsaukt savas ģimenes, kas vairs nebija atkarīgas no IRO un tādēļ baudīja izteikti lielāku brīvību. Lielākā daļa lietuviešu aizbrauca uz Amēriku, amatnieki arī uz Austrāliju. Daudziem lietuviešiem bija piederīgi Amērikā, kas tur bija ieradušies pēc I Pasaules kara. Pēdējie rūpējās par saviem tautiešiem, arī ārpus radu loka. Tāpēc lietuviešiem izdevās samērā ātri izkļūt no šejienes.

Britu militārās pārvaldes laikā, kad anglis Young's bija nometes direktors, sagatavoja nometnes nodošanu vācu valdībai. Starp citu tādēļ, ka jau 1947. gadā nometnes vadībā bija pieņemti vācu darbinieki.

Sastādīja vispārēju nometnes kartotēku. No sākuma trūka materiālu kartiņām, tāpēc no sākuma lietoja vecus šaušanas mērķus. Ar laiku izgatavoja drukātas kartiņas, kuras varēja lietot visās Ziemeļreinas DP nometnēs. Ievedot šo vispārējo nometņu kartotēku, 1948. gadā, izstrīpoja no nepārredzamas angļu grāmatvedības, 137 personas un izlabotas daudz kļūdu. 1949. gadā pārvaldes darbā pieņēma vēl vairākus algotus cilvēkus.

Sākot ar 1950. gada aprīli, britu zonas DP nometnes nodeva vācu pārvaldīšanā. Ziemeļreinas pavalsts valdība bija gatava pārņemt nometnes tikai ar nosacījumu, ka tās ir publiskās rokās un nevis apdzīvotu vietu atsavinātās daļās. Saskaņā ar to, likvidēja Blombergas nometni, kur dzīvoja daudz baltiešu, kurus parcēla uz Augustdorfas nometni. Tā notika, ka pārņemšanas brīdī vairāk kā puse no 3600 iemītniekiem, bija baltiešu izcelsmes. 1950. gada 2. maijā, atvaļinātais virsnieks Herrmann's Götzels sāka vadīt Augustdorfas nometni. Ziemeļreinas DP nometnes atradās Sociālo lietu ministrijas paspārnē Diseldorfā.

Tā laika Sociālo Lietu ministrijas bēgļu nodaļas vadītāja, Dr. Hubert'a Kehren'a nopelns bija, ka bezdzimtenes ārzemnieku problēmu atzina par politisku problēmu. Viņš uzskatīja par nepareizu, nodot šīs nometnes vietēju aprūju organizācijām. Ziemeļreinas ir vienīgā pavalsts, kas gāja šo ceļu un tā izvairījās nos būtiskām grūtībām. Tādējādi DP nometņu pārņemšanas izmaksa ietilpa karā ciesto zaudējuma likumā, un tā bija par 85 % piekritīgs Vācijas valstij, bet 15 % pavalstij. Vienā Minsteres (Münster) kazarmēm iekārtoja virspārvaldi par 11 DP nometnēm. Tā pastāvēja 3 gadus. Norēķinu lietas kārtoja centrāli ar Minsteres pārvaldes galveno kasi (Regierungshauptkasse).

Pirmā nometnes pārvaldes iniciatīva bija iemītnieku reģistrācija un to ierakstīšana Augustdorfas pagasta iedzīvotāju reģistrācijas datu bāzē. Pie šīs izdevības vēlreiz izdzēsa veselu strīpu kļūdu. Nometnes iemītniekiem bija iespēja šajā kartotēkā pārbaudīt savus datus, jo viņiem piešķīra tulkus dzimtā valodā. Tad viņi saņēma vācu valsts personas apliecību. Pases varēja izdot tikai tad, kad 1951. gada 14. aprīļa likums bezdzimtenes ārzemnieku tiesisko stāvokli pielīdzināja vācu.

Lai Augustdorfas pagastam neuzveltu iedzīvotāju reģistrācijas datu bāzes paplašināšanas maksu, noslēdza slepeno vienošanos ar pagasta valdi: oficiāli kartotēku veda pagasta valde, bet faktiski to darīja nometnē.

Vispirms nometnes vācu parvalde neko nemainīja ne nometnes dzīvē, ne organizācijā. Lai ieturētu kārtību un apkarotu noziedzību, šad tad notika pēkšņi policijas reidi. Angļa Young'a piesaistītie policijas ierēdņi, kas starplaikā jau strādāja vairāk kā gadu nometnē, labi pazina apstākļus. Šādai rīcībai ļoti ātri bija labi panākumi. Vācu pārvaldei bija jāpieliek lieli pūliņi, lai atdzīvinātu to ģimenes galvu, kuriem kopš 5 gadiem bija atņemta aizgādība par sievu un bērniem, goda un atbildības apziņu, bez kuras cilvēku sadzīve nav iespējama. Daļēji asociālu apstākļu dēļ, dažreiz vecākiem atņēma aizgādību par bērniem vai nosodīja nepilngadīgus. Tas notika labā sadarbībā ar vietējām tiesām. Pēc iespējas neatbildīgos vecākus parcēla citur, bet bērnus, kurus nevarēja novietot citur, nodeva nometnes bērnu namā, ko priekšzīmīgi vadīja kāda austrumprūsiete. UNRRA un IRO jau bija nokārtojusi izceļošanu uz Austrāliju, Kanādu un Angliju un uzsākusi izceļošanu uz ASV. Tā kā vācu pārvaldei pirmām kārtām bija jāapzina

izceļošanas spējīgās nometnē vēl esošās personas. Izrādījās, ka ne mazums cilvēkiem tikai tādēļ neizsniedza veselības apliecību, jo viņiem trūka zobu protēzes. Šo problēmu atrisināja it ātri.

Nākamā problēma bija iesaistīt tos, kas nevarēja izceļot, vācu saimniecībā. Šinī nolūkā darba spējīgos cilvēkus ar ģimenēm no visām Ziemeļreinas nometnēm pārvietoja uz apgabaliem, kur bija darba iespējas. Tā piemēram, Duisburgas pilsētas nomalē 1950. gada beigās izveidojās apmetne.

Diseldorfas ministrija nolēma savākt sociāli nelabvēlīgā situācijā esošās personas Augustdorfas nometnē, jo apkārtnē tikpat kā nepastāvēja papildu darba iespējas. Tādēļ ievēroja, lai nometnes iedzīvotāju skaits nepārsniegtu 1800-2000 personu. Īpašs uzdevums bija arī ierīkot skolas nometnē dzimušajiem bērniem.

Visu pirms skolas organizēja pēc tautības. Šo skolu mācību spēkus atalgoja atsaucoties uz karā ciesto zaudējuma likuma.

1952. gadā pastāvēja poļu skola, kura mācījās 140 skolēnu, mācības pasniedz 2 poļu skolotāji, piesaistīja vēl vienu mācību spēku. 1954. gadā šo skolu apmeklēja 156 skolēni, tā sastāvēja no 5 pamatskolas klasēm un 1 palīgskolas klases. Līdz ar poļu skolu 1952. gadā pastāvēja arī latviešu skola ar 34 skolēniem un 1 skolotāju. Bez jau pieminētiem poļiem un latviešiem, 1952. gadā skolas vecumu sasniedza 15 igauņu, 11 lietuviešu, 1 jugoslāvu, 42 ukraiņu un 7 citu tautību bērni. 25 nometnes bērni apmeklēja Augustdorfas ciema pamatskolu.

Ukraiņu bērni apmeklēja poļu skolu, kas radīja nesaskaņas. Kad 1952. Ggadā 25 jauni ukraiņu bērni bija japieraksta, tad nometnē ierīkoja vienu vācu pamatskolu, lai izvairītos no tālākiem sasprigumiem un lai iespējami daudziem bērniem pavērtu ceļu profesionālai dzīvei. Šo skolu atbalstīja Augustdorfas pagasts, kas maksāja pusi algas personālam. Šīs skolas skolotāji bija pakļauti Augustdorfas ciema pamatskolas direktoram. Nometnes vācu skola bija skola nr. III. No sakuma tja mācīja vispirms viens, tad trīs un beigās atkal tikai viens skolotājs. 1957. gada Lieldienās skolu likvidēja un tās skolēnus pierakstīja skolā nr. I. Kā jau minēts, katrai tautības grupai bija savs garīdznieks.

Visās citā tiesiskās jomās, nometnei bija ārpusieritoriāls statūts.

Par pārējo konfesiju baznīcas dzīvi nometne vispirms jāpiebilst, ka poļiem vienā nometnes barakā bija ierīkota baznīca. To lietoja arī cittautiešu katoļi, it sevišķi lietuvieši. Igauni un latvieši pārsvarā bija luterāņi. Arī viņi bija iekārtojuši vienā barakā baznīcu, kur maiņās noturēja dievkalpojumus. Arī viņiem bija savi garīdznieki. Igaņu mācītājs ar savu ģimeni dzīvoja Bētelē (Bethel). Latviešu trimdas arķibīskaps dzīvoja Dienvidvācijā, pēc Götzel'a atmiņām Eslingenā. Arī viņš apciemoja nometni. Pareizticīgo baznīcas lietas bija samērā sarežģītas. Serbu pareizticīgiem, tāpat kā poļu katoļiem Vācijas federālā republikā pastāvēja sava trimdas baznīca. Stāvoklis smagi sarežģījās ar krievu pareizticīgiem.

Turpretim ukraiņi un serbi sapratās labi. Ukraiņi lietoja serbu dievkalpojumu telpu, bet krievus tur necieta. Tas nonāca tik tālu, ka viņi viens otram burtiski aiznagloja baznīcas durvis.

Brīdī, kad nometne bija kļuvusi par tīru sociālu nometni, radās problēma par pusdarba spējīgo rehabilitāciju, kā arī tikpat kā darba nespējīgo saprātīgu nodarbināšanu. Lai risinātu šo jautājumu, uzņēma kontaktus ar visdažādākiem ārzemju iestādēm. Piemēram, Anglijā pastāvēja rehabilitācijas centrs plaušu slimiem. Tā direktors apmeklēja Augustdorfu. Izrādījās, ka Anglijas risinājums nederēja vietējiem apstākļiem. Arī sakari ar amerikāņu fondiem, kā piem. Ar Ford-Foundation, neko nedeja. Tikai cieši sakari ar Bethel-Stiftung'u deva atrisinājumu, pateicoties mācītāja Fritz von Bodelschwinga tuvākā līdzdarbnieka, Wilhelm Gebauera, būtiskai, mērķtiecīgai palīdzībai.

1954. gada sākumā, Augustdorfas nometnē ierīkoja darbnīcas, ar nosaukumu "Frohes Schaffen", par kurām rūpējās Bēteles iestāde. Cilvēkus sistemātiski pieradināja pie viņiem piemērota darba.

H. Götzels beidza Augustdorfas nometnes vadību 1957. gada 31. jūlijā. Galīgo likvidēšanu veica Kurt Hohmanna kungs 1958. gada augustā. Līdz savai nāvei viņš aprūpēja bēgļus Masenes (Massen) nometnē pie Unnas pilsētas.

Piezīme : pēc viņa informācijas, vācu pārvaldes Augustdorfas nometnes vēl saglabātie galvenie dokumenti atradās Masenes nometnes *Altregistratur*. Pirms tam tie atradās Minsterē.